

Kabdebó Tamás

Ünnepi könyvhét, 2005

Ha jól emlékszem vissza irodalomtörténeti ismereteimre, az első könyvhétet Budapesten rendezték az egyik békeév koranyarán, 1929-ben. A kiállítók között volt Móricz Zsigmond is és vele együtt nem több, mint húsz író. A háború első éveiben, az akkor visszakerült magyar területeken voltak olyan kultúrünnepek, ahol a magyar könyv is szerepet kapott, de ezeknek nem volt rendszere és az anyaország tájain is csak esetleges könyvkiállítások, könyvbemutatók bukkantak fel, a könyvhét intézménye mellett. Emlékezetes fájó pont volt József Attila Nagyon fáj kötetének bemutatása, a költőzseni kiadója jóformán nem adott el semmit. Cserépfalvinak kellett tettetnie, hogy a közönség is várja és szavalja, a bennfentesek is kéri a verseit. Ha ezekre a példákra gondolunk, akkor az ünnepi könyvhetek utóbbi 60–70 éve kifejezett sikorsorozat. Immáron számos magyar város, tájegység hozakodik elő az új természettel, mely íróhadsereget sorakoztat fel a közepestől a kitűnőig.

És ha így van, miért nem vagyunk mégsem teljesen elégedettek? Az első pontom az, hogy a könyv fontossága csökken. A rivális rádió, televízió és mozi csökkenti az olvasásra fordítható szabadidőt, és felnevelődik egy olyan nemzedék, mely képek emésztésére van berendezkedve, nem pedig arra, hogy a leírt képeket és képzeteket saját agyának belső ernyőjén megjelenesse. Ez persze természetes velejárója a modern életnek. A második pont az, hogy bár az írók száma nőtt, a szám szerinti növekedés nem jelent minőségi szintemelést. Az irodalom mindenkor több céllal működött, ezekből három volt az igazán fontos: a *kommunikáció*, vagyis az olyan közlés, mely válaszra készítet, az *üzenet*, régiesen a mondanivaló megformálása és megértetése, valamint az olvasóközönség *szórakoztatása*. Az első és a harmadik pont nem sikertelen magyar vonatkozásban.

A magyar irodalomnak eddig két kiemelkedő korszaka volt. Az első a szabadságharcba hajló reformkor – és annak siratása és megemlékezése, tehát kb. az 1840–1860-as időszak.

A második a 20. században az első világháború előzményeitől a második világháború kezdetéig, tehát az 1910-es évektől az 1940-es évek elejéig. Különös, hogy azóta az író-ármádia nem mutatott fel egyetlen egy olyan szellemi tábornagyot, mint Petőfi, Arany, Jókai, Mikszáth, Vörösmarty, Ady, József Attila, Móricz Zsigmond vagy Krúdy Gyula. Könyvük száma, megjelenésük pillanatában csak ritkán volt jelentős, de később világitótornyok lettek, műveik elsőrendű szellemi táplálékaink.

A felsoroltak közül egyiküket, másikukat díjazták itthon, de a Nobel-bizottság észre sem vette őket. Nemcsak azért nem, mert nyelvünk, kultúránk hermetikus titok, hanem azért sem, mert a díjak felét nem irodalmi, hanem politikai megfontolások szerint ítélik oda. Minden tölem telhetőt megtettem, 1968-ban hogy egy angol nyelvű verseskötettel megnöveljem Illyés Gyula esélyeit, de ő második lett, mivel akkor politikailag Nyugaton kívánatos orosz írónak ítélték az első díjat. Ez ugyebár a hidegháború egyik lövése volt. Három éve pedig, a rossz német lelkiismeret kapott Nobel díjat, 1953-ban viszont Churchill, aki nagy politikus és stratégiai elme volt, de mint szépíró, csaknem olvashatatlan. A 20. század legjelentősebb regényírói közül Kafkát, Joyce-ot és Proust-ot ignorálták, az elképesztően eredeti és csodálatos Jorge Luis Borgest észre sem vették. Eyvind Johnson, a hetvenes évek legjobb regényírója Nobel díjat kapott, méltán, de svéd származása miatt a bizottságot részrehajlással vádolták, igaztalanul, Johnson pedig öngyilkos lett.

Ha ebbe a kontaktusba teszem a magyar díjazási gyakorlatot, akkor nem lehet különösebb okom a panaszra. Az, hogy Budapesten a tűz körül melegedőknek jutnak a legnagyobb falatok, csaknem természetes. Ki ne kedvelné a mi kutyánk kölykét? Viszont a régiós részrehajlás is jól kimutatható. A kedvelt főosztály az otthonélők, a második osztály az utódállamok magyar szerzői, a futottak még a szigetmagyarság írói. Így tehát nem meglepő, hogy a forradalom utáni korszak legjobb regényírója, Gion Nándor nem lehetett Kossuth-díjas. Azt mondanám: a jelenlegi magyar égboltozaton ragyog kb. két tucat csillag, egyenlő fénnel. Egyikük sem üstökös, nincs Móricz, nincs Krúdy, nincs József Attila léptékű költői tehetség, évtizedek óta nem született olyan könyv, melyet külföldi nagyságok Frankfurtban, Észak- és Dél-

Amerikában túl ne szárnyaltak volna. Változatlanul tudunk szórakoztatni, kommunikációképesek is vagyunk, de nagyítóval keresem, és nem találok azt az üzenetet, mellyel közösségünket maradandóan gazdagítottuk volna, és ami még fontosabb: amit a következő generációkra hagyunk. Bár sok az író, a magyar nép a népességet tekintve számszerűen fogy, a mondanivaló beszűkül, sokszor az egyén panaszaira. Nincs olyan riadó, mint a *Tardi helyzet*, az *Elsodort falu*, nincs olyan összeköttetés a múltnak a jelenrel, mint az *Erdély-trilógia* volt. Van azonban a jelenlegi magyar irodalomnak egy olyan vonása, mely kedvet ébreszt a folytatásra. Azzal kezdeném, hogy az elszakított területek írói görcsösen kapaszkodnak magyar kultúrájukba és elsősorban az ő révükön él meg a magyar szó Kárpátalján, Erdélyben, a Vajdaságban. Kisebb mértékben, de igaz mindez a külföldön élő magyar írókra vonatkoztatva is. Az a címke, hogy „határon túli” túl laza rájuk nézve; az a megjelölés, hogy „emigráns”. 1982 óta már nem érvényes rájuk. Ők tehát a „szigetmagyarság” írói, akik önkéntesként élnek a végvárokon.

Az itthoni irodalom sajátossága, hogy a rendszerváltozás óta a magyar irodalmak felnőttek a budapesti mellé. Azt mondhatnám, a mostani itthoni irodalom olyan köztársaság, melynek szenátorai Zalában, Hevesben, Bács-Kiskunban élnek és tevékenykednek, konzuljai azonban kizárólag Budapesten. Nem ismerek még egy olyan irodalmat Európában, vagy azon kívül, ahol az írásigény és az irodalmi közlés olyan széleskörű lenne, mint Magyarhonban. A zsenik hiányoznak, de az íródéakok ébren tartják a magyar eszméletet. Nyugaton pedig a végváriak.

Szerencsére a végvári vitések koplaltatása sem általános jelenség. Itt van például az Új Horizont, melynek lapjain egyenlő mértékben kap helyet a három regiment: az itthoni, a határon túli és a „szigetmagyar”.

Van azonban egy lényeges aspektus, melyben a magyar megyei és fővárosi lapok egyaránt gyengék, melyben, hogy úgy mondjam, az egész jelenlegi magyar irodalom zsenge. Ez a bíráló. Könyvek jönnek és tűnnek, még csak értesítést sem kapunk róluk olyan formán, hogy „beérkezett könyvek”. Talán minden tizedikről készül kritika. Jó kivétel a CET, ahol helyel-közzel minden jelentősebb könyvről írnak, ha más nem, zsebkritikát. Mindez annál sajnálatosabb, mert szerény tudomásom szerint olyan kiadvány nincs, mely könyvkereskedői alapon, maradéktalanul közölné a könyvek bibliográfiai adatait. A Széchenyi Könyvtár elvileg minden magyar könyvet megkap, vagy megszerzi, s ezeket lajstromozza. Csak az a baj, hogy nem minden könyvet kap meg – a be nem érkezett könyveknek nem tud utánajárni, és a beérkezettek lajstromozása késik. Aki általuk akar tudomást szerezni a kiadott könyvekről, az gyakran elkésik a vásárlással. Mivel ezen a helyzeten hamarjában nem tudunk változtatni, három dolgot ajánlanék:

1. Minden irodalmi-művészeti folyóirat, a saját területén, régiójában megjelent köteteket sorolja fel hasábjain.
2. Minden számban, mondhatni kötelező jelleggel közöljön legalább három műről recenziót, kritikát.
3. Tűzzön ki egy, az év legjobb kritikája díját, a szerkesztőbizottság megítélése szerint.

A valóság persze sokrétű, sok szállal köti a könyvet az író a talajhoz és az álmokhoz. A sok folyóirat arra is való, hogy egyrészt magyarságunk lényegét közvetítsük, másrészt annak tájjellegét, vidéki zamatát se feledjük. Megboldogult apámtól tudom, hogy még a háború elején is itt, Zalában volt a legörvendetesebb vadászat. Baja elképzeltetlen a Duna és a halpaprikás nélkül. A dunántúli ember kiejtése, magán- és mássalhangzó formálása számomra, aki egykor magyar nyelvésznek készültem, a legkedvesebb. Annak is mindig örülök, mikor egy-egy a tájban gyökeredző géniust ünnepelnek, Deák Ferencet, Berzsenyit vagy Vörösmarty Mihályt. A méltatlanul elkapott vagy kihullott szavak újraélesztgetése is lehetne egy-egy adott megyei kiadványnak mellékfeladata.

Bár hiányoltam az üzenet, a mondanivaló elvékonyodását, ezt politikai tények folytán meg kell értenünk. Aki csak a befaragott magyarhon határokon belüli lehetőségeire gondol, az máris beszűkülten nézi a világot. Aki 1989 előtt valamilyen módon elkötelezte magát a bukott rezsimnek, annak aligha van igaz lelkesedés a tarsolyában – kivéve, ha Szent Pálnak születik. Aki nem látja azt, hogy ezt a népet szaporodásra kell serkenteni, mert egyébként elsatnyul és kihal, az nem érti igazán a magyar sorsot.

Bár a játékoság az irodalom egyik kedves velejárója, az irodalom nem csak játék. Érthető az a reakció, mely a kötelező szocialista realizmus és a kenőzsír(os) kádárizmus dózisa után kerülni akart minden irányítotttságot, politikát, párt-vállalást. Érthető hogyan és miért népszerűsödtek a tartalmilag üres játékok. De az is érthető, hogy bár értékeljük – a játékosok kizárólagos korszakának vége. A magyarság problémáival kell foglalkoznunk, nem mások kizárásával, hanem sorsunk hangsúlyozásával. A felemlített médiumokon túl a könyv az egyetlen olyan intellektuális eszköz, mely mélyebb, alaposabb gondolkodásra készítet. Komolyan kell venni ezt mindazoknak, akik bábáskodnak a sorsa felett: a támogatóknak, a könyvtárosoknak, a kereskedőknek, az olvasóknak és az íróknak.

Köszönöm szépen, hogy meghallgattak.

(Elhangzott június 2-án, a Könyvhét zalaegerszegi megnyitóján.)

